

BÜYÜK İSTANBUL TARİHİ

CİLT V

PROJE YÖNETİCİSİ

M. Âkif Aydın

EDİTÖR

Coşkun Yılmaz

YAYIN KURULU

M. Âkif Aydın

Coşkun Yılmaz

Feridun M. Emecen

Yunus Uğur

Tuncay Başoğlu

Mehmet İpşirli

Coşkun Çakır

KÜLTÜR A.Ş.

Genel Müdür

Nevzat Kütük

Proje Koordinatörü

Fatih Yavaş

İBB KÜLTÜR A.Ş.

Maltepe Mahallesi

Topkapı Kültür Parkı

Osmanlı Evleri

Topkapı Zeytinburnu

34010 İstanbul

T: +90 0212 467 07 00

iletisim@kultursanat.org

www.kultursanat.org

ISBN (Takım): 978-605-9132-16-9

ISBN: 978-605-9132-21-3

Seri No: Tarih Serisi - 1

Yayınevi No: 15321

BÖLÜM EDITÖRLERİ

Dünya Ölçeğinde İstanbul

Yunus Uğur

Topografya ve Yerleşim

Mehmet Karakuyu

Siyaset ve Yönetim

Feridun M. Emecen

Coşkun Yılmaz

Demografi

Yunus Koç

Toplum

Arif Bilgin

Din

Hür Mahmut Yücer

İktisat

Coşkun Çakır

Ulaşım ve Haberleşme

Ali Akyıldız

Edebiyat, Kültür ve Sanat

Hatice Aynur

Mimari

H. İbrahim Düzenli

Eğitim, Bilim ve Teknoloji

Mehmet İpşirli

Salim Aydüz

Söyleşi: Hafızalarda İstanbul

Beşir Ayvazoğlu

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

A. Haluk Dursun

Abdülhamit Kırmızı

Ahmet Emre Bilgili

Beşir Ayvazoğlu

Cemalettin Şahin

Çiçek Derman

Erhan Afyoncu

Fikret Sarıcaoğlu

Halil İnalçık

İlber Ortaylı

İskender Pala

İsmail E. Erünsal

Kemal Beydilli

Korkut Tuna

Mehmet Genç

Mustafa İsmet Uzun

Orhan Okay

Ömer Faruk Harman

Sadettin Ökten

Turhan Kaçar

Uğur Derman

Uğur Tanyeli

İLMİ REDAKSİYON

Feridun M. Emecen

Kemal Beydilli

Tuncay Başoğlu

Ömer Faruk Harman

Mustafa İsmet Uzun

Turhan Kaçar

Cemalettin Şahin

RESİM ALTI METİNLERİ

Uğur Demir

Kemal Beydilli

SON OKUMA

Mustafa Birol Ülker

GÖRSEL EDITÖR

Uğur Demir

GÖRSEL ARAŞTIRMA

M. Esat Coşkun

M. Erhan Demir

A. Fatih Yılmaz

Ahmet Önal

Kemalettin Kuzucu

Ramazan Demir

İrfan Dağdelen

Hasan Yapıcı

FOTOĞRAF

İsmail Küçük

Coşkun Aydın

A. Bilal Arslan

M. Esat Coşkun

Ersin Çetintaş

Ahmet Akman

Sercan Samancı

TSM- BOA- SMEY

İBB ATATÜRK

KÜTÜPHANESİ

İSAM

İMLA VE TASHİH KONTROL

Mustafa Demiray

TASHİH KOORDİNASYONU

Sabahattin Yenice

BİBLİYOGRAFYA KONTROL

Abdülkadir Şenel

TASHİH

Pelin Aslan

Aylin Samancı

Semih Atiş

TASARIM

Bülent Erksen

GRAFİK UYGULAMA

Barış Akkurt, BEK

Emre Çelik, BEK

Merve Çakuroğlu, MAS

Önder Sakıp Dünder, BEK

Sarp Sözdinler, BEK

BASKI VE RENK AYRIMI

Mas Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mahallesi,

Soğuksu Caddesi, No: 3

Kağıthane - İstanbul

Tel: 0212 294 10 00

info@masmat.com.tr

Sertifika No: 12055

İcadiye Bağlarbaşı Caddesi
No: 40 Üsküdar 34662 İstanbul

T: +90 0216 474 08 50

isam@isam.org.tr

www.isam.org.tr

İSTANBUL
2015

ŞAHKULU SULTAN DERGÂHI

HÜR MAHMUT YÜCER

Osmanlı'nın ilk yıllarında Kartal-Üsküdar hattında Sancaktar Baba, Mansur Baba, Gözcü Baba, Kartal Baba gibi zaviyeler "Gaziyân-ı Rûm/Abdalân-ı Rûm" zümresine bağlı olarak kurulmuştur. Bunlar aynı zamanda Bizans'ı gözleyen ileri karakol vazifesi de yapmışlardır. Şahkulu Sultan Dergâhı da, 1329'da Osmanlılarla Bizanslılar arasında meydana gelen Pelekanon (Maltepe) Savaşı'ndan sonra Orhan Gazi tarafından bir Ahî zaviyesi olarak inşa edilmiştir. Bazı kaynaklarda Orhan Gazi'nin dedesi olan Şeyh Edebalı'nın yeğeni Ahî Ahmed'in, zaviyenin ilk şeyhi olduğu ileri sürülmüştür. 1402'deki Ankara Savaşı'ndan sonra dergâhın yer aldığı bölge II. Manuel Palaiologos'a terk edilmiş, diğer zaviyeler gibi burası da yıktırılmıştır. Hatta Bektaşî menakıbına göre o dönemde Şahkulu Sultan ile çevre zaviye şeyhleri (kırk erenler) idam edilmiştir.

XVI. yüzyıl başlarında dergâh, eski nüfuzlarını yitiren Ahîlerden, yeniçeri etkisiyle güçlenen Bektaşîlere intikal etmiştir. Bundan sonra Şahkulu Sultan Dergâhı, Bektaşîlerin İstanbul'daki âsitanesi kabul edilerek, Hacı Bektâş pir evinden sonra ikinci sıraya yerleşmiş bu nedenle buraya "âsitâne-i sânîye" (ikinci pir evi) denilmiştir. Bazı kaynaklarda ise bu dergâh, Kırşehir ve Dimetoka Ali Sultan Dergâhı'ndan sonra üçüncü sıraya yerleşmiştir.

Kadıköy ilçesinde Merdivenköy Mahallesi'nde yer alan ve tarihsel dönemlere göre Gadnî Dede, Hamdi Baba, Merdivenköy Şahkulu Baba, Mehmed Ali Baba gibi farklı

1- Şahkulu Sultan Cemevi

2- Şahkulu Sultan Dergâhı'nın girişi

isimlerle anılan Merdivenköy Şahkulu Dergâhı'nda mücerretlik (bekârlık) erkânı uygulanırdı. Dergâh, Anadolu'yu Âsitane'ye bağlayan yol üzerinde bulunması nedeniyle ordu-siyaset ve teşrifatçılık açısından önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Hacı Bektaş'tan İstanbul'a gelen dedebabaların ve seyyah dervişlerin karşılanması, misafirlik hizmetleri ve uğurlanması gibi hizmetleri ifa etmiştir. Ayın günü perşembedir. Tespit edilebilen postnişinleri; Mustafa Baba (ö. 1682), Yusuf Baba

(ö. 1685), Mürşid Ali Baba (ö. 1697), el-Hâc Feyzullah Efendi (ö. 1761), Mahmud Baba (ö. 1793), İsmail Baba (ö. 1796) ve Ali Baba (ö. 1813) şeklindedir.

1826'da Bektaşî Ocağı'nın lağvedilmesiyle Şahkulu Sultan Dergâhı postnişinini Âhir Mehmed Baba ve dört dervişi Tire'ye sürülmüş, dergâh kısmen yıkılmış, bundan sonra bir müddet atıl kalmıştır. II. Mahmud'un vefatıyla birlikte (ö. 1839) dergâh, Halil Revnâkî Baba (ö. 1850) ve Ahmed Burhanullah Baba (ö. 1849)

3- Şahkulu Sultan Dergâhı'nın içi

tarafından beraberce canlandırılmıştır. Revnâkî Baba'dan sonra meşihata Hacı Sadık Baba (ö. 1852), Hasan Baba (ö. 1857), Ali Baba (ö. 1863), Mehmed Ali Hilmi Dede Baba (ö. 1907), Filibeli Mustafa Yesarî Baba, Ahmed Burhan Baba, Hacı Ahmed Baba (ö. 1918), Ubeydullah Baba, Filibeli Ahmed Fevzi Baba, Ahmed Nuri Baba, Yalvaçlı Mehmed Tevfik Baba ve Merhaba Tahsin Baba geçmiştir. Özellikle Mehmed Ali Hilmi Dede Baba'nın meşihatı döneminde (1863-1907) Şahkulu Sultan Dergâhı yoğun bir imar ve kültürel faaliyete sahne olmuştur. Bunun en büyük nedeni bir mahalle imamının oğlu olan Mehmed Ali Hilmi Dede Baba'nın elinin kalem tutması, hafız ve şair olmasıdır. Yine Mehmed Ali Hilmi Dede Baba, Perişan Dede Baba'dan

sonra boş bulunan Hacı Bektaş Pir Evi'ne Meclis-i Meşayih'in emriyle "Dedebaba" olarak atanmış, sonra bu unvan üzerinde kalmak üzere tekrar padişah iradesiyle Merdivenköy'e geri dönmüştür. *Dîvân'ı* ve birkaç risalesi bulunan Dede Baba'nın naatlarında ve gazellerinde peygamber sevgisi görülmektedir. Dergâh onun döneminde, çok sayıda Anadolu ve Balkan Bektaşîsini ve Alevîsini kendisine çekmiş, bütün bölgelerde tanınmıştır. Kahire'deki Kaygusuz Sultan Dergâhı 1901-1904 yılları arasında, Hilmi Dede Baba ile bağlantılıydı. Onun sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul'da, özellikle Balkanlar'da yaşayan Bektaşî dervişleri uzun yolculuklar yaparak Hacı Bektaş'a gitmeye gerek kalmadan icazetname

alabilmişlerdir.

Dergâh 1925'te kapatıldıktan sonra mülkiyeti vakıflar idaresine geçmiş, Hasan Tahsin Baba'nın ve bazı müritlerin evi olarak kullanılmıştır. Bu kuşağın vefatından sonra harap düşmüş, 1965 yılında Vakıflar İdaresi tarafından kısmen restore edilmiş, yakın zamanda ise Şahkulu Sultan Külliyesi'ni Onarma ve Yaşatma Derneği tarafından tamamen onarılarak Alevî-Bektaşî kültürünün yaşatıldığı bir mekâna dönüşmüştür. Kurtuluş Savaşı esnasında Şahkulu Sultan Dergâhı'nda da Tire ve Eryek Baba Bektaşî dergâhlarında olduğu gibi, Anadolu'ya silah kaçırabilmek amacıyla lahitler içine silah depolanmıştır. Tanzimat'tan sonra Bektaşîlik İstanbul toplum hayatında farklı

alanlarda varlığını sürdürmüştür. Bunların başında yeniçeri kültürü ve örgütlenmesini anımsatan mahalle tulumbacıları ve âşık kahvehaneleri gelmektedir. 1826 öncesinde yeniçerilerle beraber yenilikler karşısında tutucu bir karakter sergileyen Bektaşîler, Tanzimat'tan sonra aksi yöne dönerek tamamen merkezî otorite dışında kalan yenilikçi grup ve akımların destekçisi olmuşlardır. Bu dönemde Çamlıca Dergâhı kültür ve müzik alanında bir merkez olarak ünlenirken, Rumelihisarı'ndaki Nafi Baba Dergâhı Jön Türkler'in toplantı mekânı olmuştur. Bektaşîliğin gerçekten güçlenmesi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat ve Terakki Fırkası'nın Bektaşî ve Melamîlerin saltanata kırıngınlıklarından istifade ederek onlara destek vermesiyle meydana gelmiştir. Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler arasında faaliyet gösteren Bektaşîleri, zaman içerisinde siyasi gruplar da kendi amaçları doğrultusunda kullanmışlardır. Bektaşîler, 1867'den sonra Mısır Prensi Mustafa Fazıl Paşa tarafından masonluk içerisine sokulmuş, teşkilat içerisinde Yeni Osmanlılar ile ittifak kurmuşlardır. Namık Kemal'in hem mason hem de Bektaşî olması çarpıcı bir örnektir. Bektaşîliğin masonlukla ilişkisi yüzyılın sonlarında iyice güçlenmiş, neredeyse her iki teşkilata birden üye olmak kural hâline gelmiştir. Talat Paşa ile Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin iki grup içerisinde görülmesi buna örnek olarak verilebilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul'da Bektaşiyeyi temsilen Şahkulu postnişini Halife Hafız Tahsin Baba, aynı zamanda Celvetiyye'den de icazetli İnadiye postnişini Halife Yusuf Fahir Ataer (ö. 1967), Çamlıca Dergâhı postnişini Halife Ali Nutki Baba (ö. 1936), Çamlıcalı Süreyya

4- Şahkulu Sultan'ın kabri

Baba, Eyüplü Postacı Ali Baba gibi yetkin kimseler bulunmaktadır. Ancak asrın ikinci yarısında İstanbul'un Bektaşî dergâhlarına has eğitilmiş, yerleşik, dünyevi arzu ve heveslerden azade (nazenin) kültür ve tarikat usulü son bulacak, gerek mücerretlik erkânının devam etmemesi ve kendi ayin özelliklerini devam ettirecek nesillerin yetişmemesi, gerekse yasaklı yılların etkisiyle tarikat usul ve adabı dönüşüm geçirecektir. Diğer yandan 1960'lı yıllarda Anadolu'dan İstanbul'a göç eden Alevî zümreler, kentleşme problemlerine paralel olarak kendilerine yakın buldukları eski Bektaşî dergâhlarına sahip çıkacaklar, buraları tekrar canlandıracaklardır. Mimari canlanma cemevleri tarzında olacak, kurulan müesseselerin bir kısmı vakıf, diğer bir kısmı dernek çatısı altında faaliyetlerini sürdürecektir.

KAYNAKLAR

- Bacque, J. L. v.dğr., "Merdivenköy Bektâşî Tekkesi", *Anatolia Moderna/Yeni Anadolu*, 1991, sy. 2, s. 29-135.
- Hasluck, F. W., *Christianity and Islâm Under the Sultan*, II c., Oxford 1973.

- Işın, Ekrem, "İstanbul Bektaşî Tekkeleri", *Cem*, 1997, c. 7, sy. 62, s. 50-57.
- Işın, Ekrem, "Bektaşîlik", *DBİst.A*, II, 131-137.
- Rıfki Baba, *Bektaşî Sırrı*, II c., İstanbul 1325.
- Sertoğlu, Mithat, *Bektâşîlik*, İstanbul 1969.
- Şapolyo, Enver B., *Mezhepler ve Tarikatler Tarihi*, İstanbul 1964.
- Vatin, N., T. Zarcone, "İstanbul'da Bir Bektaşî Tekkesi: Karyagdı (Eyüp) Tekkesi", çev. Ali Aktaş, *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 1999, sy. 11, s. 143-154.
- Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX. Yüzyıl)*, İstanbul 2003.
- Yüksel, Müfid, "İstanbul Bektaşî Tekkeleri", *Cem*, 1997, c. 7, sy. 71, s. 36-43; c. 7, sy. 72, s. 34-39.